

ÜCRETLERİN VERGİLENDİRİLMESİNDE AYIRMA İLKESİ UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Fatih SARAÇOĞLU

Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü

ÖZET

Vergi ödeme gücünün doğru biçimde kavranabilmesi bakımından yararlanılan tekniklerden biri olan ayırma ilkesi, gelirin elde edildiği kaynağın dikkate alınarak emek gelirlerine vergileme açısından ayrıcalıklar tanınarak korunmasını amaçlamaktadır.

Gelir Vergi Kanunu'nda sayılan yedi gelir unsurundan biri olan ücret, emek karşılığında elde edilmektedir. Ücret gelirlerinin korunması amacıyla Gelir Vergisi Kanunu'nda yer verilen ayırma ilkesinin uygulama şekilleri ise; ücretlilerin vergilendirilmesinde farklı vergi tarifesi uygulanması, asgari geçim indirimi, ücretlilerin vergilendirilmesinde tevkifatın safi tutar üzerinden yapılması biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Ücret, Emek, Vergi Ödeme Gücü, Ayırma İlkesi.

EVALUATION OF APPLICATION OF THE ALLOCATION PRINCIPLE FOR TAXATION OF WAGES

ABSTRACT

Allocation policy which is one of the techniques for understanding correctly the principle of "ability to pay tax" is giving some privileges to protect the income fees during taxation of wages, by considering the resources of the income,

Wage that is one of the seven factors listed as income in the Tax Act, are obtained in exchange for labor. Revenue embodiments of the allocation policy for the protection of wage income emerges as; applying different tax rates for the taxation of wages, minimum living allowance, the net amount of the with holding made on the taxation of wages.

Key Words: Tax, Wage, Labour, Ability to pay tax, Allocation policy.

GİRİŞ

Vergi ödeme gücü, kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını sürdürmeye yetecek düzeydeki gelirin üzerindeki kısmı ifade etmektedir. Vergi ödeme gücüne ulaşabilmek bakımından vergi tarifelerinden, en az geçim indirimi uygulamasından, ayırma ilkesinden ve muaflik – istisnalardan yararlanılabilmektedir¹. Nitekim kişilerin gelir ve servet düzeyleri farklı olup, bundan dolayı vergi ödeme gücünün kavranması bir zorunluluktur.

Vergi ödeme gücüne ulaşılacak istenmesi, vergilemede adaletin sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından bir gerekliliktir. Vergi ödeme gücüne ulaşmakta yararlanılan tekniklerden biri olan ayırma ilkesi, gelirin elde edildiği kaynağın göz önünde bulundurularak, vergilemede emekten elde edilen gelirlerin servet ve sermaye gelirlerine göre korunmasını gerektirmektedir.

Ülkemizde gelir vergisi kapsamına giren gelir unsurları incelendiğinde özellikle pür emek yoluyla elde edilen ücret gelirlerine ayrıcalıklar tanınması ayırma ilkesinin bir gereğidir.

Gelir Vergisi Kanunu incelendiğinde ücretlilerin korunmasına yönelik olarak çeşitli uygulamalara yer verilmiş olup, bu uygulamalarla ücretliler vergi karşısında korunmaya çalışılmakla birlikte, ücret gelirleri üzerinden alınan gelir vergisinin toplam gelir vergisi hasılatının yaklaşık üçte ikisini oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla ayırma ilkesinin uygulama şekilleri biçiminde karşımıza çıkan farklı vergi tarifesi uygulaması, asgari geçim indirimi ve ücretlilerde tevkifatın safi tutar üzerinden yapılmasının işlevlerini gerçekleştirip gerçekleştirmediği sorgulanır bir hal almaktadır.

Bu çalışmada ayırma ilkesi tanımlanarak, amaçları ve ayırma ilkesinin dayandığı görüşler kısaca açıklandıktan sonra Ülkemizde ücret gelirleri üzerinden alınan gelir vergisinin toplam gelir vergisi hasılatı içindeki payı ortaya konulacak; daha sonra Gelir Vergisi Kanunu'nda ayırma ilkesinin uygulama şekilleri açıklanarak etkinlikleri tartışılacaktır.

1. AYIRMA İLKESİNİN TANIMI, AMACI VE DAYANDIĞI GÖRÜŞLER

1.1. Ayırma İlkesinin Tanımı ve Amacı

Bireylerin vergi ödeme güçlerine göre vergilendirilmesi ve vergi ödeme gücü bulunmayanların korunması ilkesi Jeremy Bentham, John Stuart Mill ve David Ricardo gibi teorisyenlerin savunduğu ve günümüzde de genel kabul görmüş bir ilke olup; bireyin yaşamını asgari düzeyde sürdürmeye

¹ Vergi ödeme gücü ve bu güce ulaşmakta yararlanılan teknikler konusunda bkz. Abdurrahman AKDOĞAN: **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, Ankara 2014, s. 223 vd.

yetecek düzeydeki gelirin vergilendirilmemesi üzerinde uzlaşmış bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır². Vergi ödeme gücü açısından gelirin sağlandığı kaynağın dayanıklılığının farklı olduğu görüşünden hareketle, gelirin sağlandığı kaynağın ve niteliklerinin göz önünde bulundurulması suretiyle farklı işleme tabi tutulması yoluna gidilebilmektedir³.

Ayırma ilkesi, gelirin sadece tutarına göre değil, elde edildiği kaynak açısından da farklı ödeme gücünü temsil ettiği düşünülerek, çalışma karşılığı olarak elde edilen emek gelirlerinin, bir birikimden kaynaklanan servet ve sermaye gelirlerine göre daha düşük oranlarda vergilendirilmesi ya da vergilemede emek gelirlerine ayrıcalıklar tanınması yoluyla korunması olarak tanımlanabilir⁴.

Vergi ödeme gücüne ulaşma yöntemlerinden biri olan ayırma ilkesinin amacı, mükelleflerin ödem güçlerine imkanlar ölçüsünde ulaşılarak, vergilendirmenin adaletli bir yapı içinde biçimlendirilmesini ve uygulanmasını sağlamaktır⁵.

Ayırma ilkesinin amaçları, siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan açıklanmaya çalışılmaktadır⁶.

Siyasal açıdan ayırma ilkesi, çalışan sınıfın korunması ve kapitalist sınıfın baskı altında tutulması için yararlı ve gerekli bir araç olup; bu açıdan mali temelden çok, siyasal düşüncelere dayanmaktadır⁷.

Sosyal açıdan ayırma ilkesi sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak için gerekli bir araç olup; gelir ve servet dağılımındaki farkları ve adaletsizlikleri ortadan kaldırmak ya da hafifletmek amacıyla uygulanması gereken bir araçtır. Yani ayırma ilkesi gelir ve servetin yeniden dağıtılmasında düzenleme fonksiyonu görmelidir⁸.

Ekonomik açıdan ise, ayırma ilkesi tasarruf eğilimini önleyici bir araç olarak ele alınmakta; emek gelirlerinin tüketim eğilimi, sermaye gelirlerinin tasarruf ve dolayısıyla yatırım eğiliminin yüksek olduğu dikkate alın-

2 Banu KARAKAŞ – Süheyla ERİKLİ: “Asgari Ücretle Çalışan Yoksullar: Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması”, **15. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi**, Türk-İş Yayını, Ankara 2014, s. 233.

3 AKDOĞAN: **Kamu Maliyesi**, s. 255.

4 Fatih SARAÇOĞLU: **Gelir Unsurlarından Ücretler ve Menkul Sermaye İratlarının Ayırma İlkesi Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s. 4.

5 Abdurrahman AKDOĞAN: **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım**, AİTİA Maliye Fakültesi Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları, No: 137/1-9, Ogun Kardeşler Matbaacılık Sanayii, Ankara 1990, s. 103.

6 Selahattin TUNCER: **Kamu Maliyesi**, Eskişehir İTİA Yayınları No: 41, Yalçın Ofset Matbaası, İstanbul 1972, s. 348.

7 TUNCER: a.g.e., s. 348.

8 TUNCER: a.g.e., s. 348-349.

diğında, ayırma ilkesi uygulamasıyla daha hafif şekilde vergilendirilecek emek gelirleri tüketime yönlendirilerek, sermaye gelirleri ise daha ağır şekilde vergilendirilerek aşırı tasarruf eğilimi önlenirken, tüketim özendirilmiş olacaktır⁹.

1.2. Ayırma İlkesinin Dayandığı Görüşler

Gelir vergisi kapsamına giren yedi gelir unsuru gelirin kaynağına göre; emekten elde edilen gelirler (ücretler ve maaşlar), emek ile sermayenin bileşiminden elde edilen gelirler (ticari kazançlar, zirai kazançlar ve serbest meslek kazançları) ve sermaye gelirleri (menkul ve gayrimenkul sermaye iratları) biçiminde bir ayırma tabi tutulduğunda; emeğin katkısına göre birinci gruptakilerin ikinci ve üçüncü gruptakilere göre, ikinci gruptakilerin ise üçüncü gruptakilere göre daha düşük oranda vergilendirilmesinin sağlanması amaçlanabilecektir¹⁰.

Bu yaklaşım ayırma ilkesinin dayanaklarının ortaya konulması ve kavranması bakımından önem taşımaktadır. Bu çerçevede ayırma ilkesinin dayandığı görüşler aşağıdaki gibi sıralanabilir¹¹:

➤ Sermaye ve servet güçlü gelir kaynakları olup, bu nedenle vergiye daha dayanıklıdır.

➤ Gelirin elde edilmesi bakımından sermaye geliri sahiplerinin sarf ettikleri çaba ile emek karşılığı gelir sağlamaya çalışanların karşılaştıkları risk ve güçlükler farklı olup; emek gelirleri daha zahmetli ve güçlükle elde edilmektedir.

➤ Sermaye gelirleri emek gelirlerine göre daha düzenli ve sürekli olup; hastalık, ihtiyarlık, ölüm gibi durumlar ile sermaye gelirin sürdürülmesi arasında fazla bir ilişki yokken, bu nedenler emek gelirlerine süreksiz ve daha az güvenilir bir yapı kazandırmaktadır.

➤ Sermayenin emeğe kıyasla gelir yaratma kapasitesi daha yüksektir.

➤ Büyüklük açısından da sermaye gelirleri lehine bir fark söz konusu olup; emek geliri sahipleri marjinal gelirlerine daha yüksek fayda atfetmektedir.

➤ Sermaye ve servet gelirleri, sağladığı itibar sonucunda yeni gelir fırsatları yaratabilir ve ödeme gücünün yükselmesini sağlayabilir; ancak aynı olanağın emek geliri sahipleri için söz konusu olduğu her zaman ileri sürülemez.

9 TUNCER: a.g.e., s. 349.

10 Metin ERDEM – Doğan ŞENYÜZ – İsmail TATLIOĞLU: **Kamu Maliyesi**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2013, s. 134-135.

11 AKDOĞAN: **Kamu Maliyesi**, s. 255-256; ERDEM – ŞENYÜZ – TATLIOĞLU: a.g.e., s. 136; Hüseyin ŞEN – İsa SAĞBAŞ: **Vergi Teorisi ve Politikası**, Kalkan Offset, Ankara 2015, s. 244.

- Emek gelirleri kural olarak kaynaktan vergilendirildiğinden vergiden kaçınma ve vergi kaçırma olanakları bulunmazken, sermaye gelirlerinde vergiden kaçınma ve vergi kaçırma söz konusu olabilir.
- Vergilemenin ekstrasfiskal fonksiyonları dolayısıyla sermaye gelirlerinin kaynaklarına tanınan özendirici ve koruyucu uygulamalar bu kaynağı daha güçlü kılmaktadır.

Ayırma ilkesinin dayandığı ve ayırma ilkesine yer verilmesi gerektiği yönündeki bu görüşlerin yanı sıra ayırma ilkesinin eleştirisi biçiminde görüşler de ileri sürülebilecek olmakla birlikte; ayırma ilkesine dayanak oluşturan görüşler dikkate alındığında gelirin kaynağı, nitelikleri, devamlılığı açısından önem taşıdığı ve vergilemede adalet ve gelirin daha adil dağılımı bakımından önemi görülebilmektedir.

2. ÜCRET GELİRLERİ ÜZERİNDEN ALINAN GELİR VERGİSİNİN TOPLAM GELİR VERGİSİ HASILATI İÇİNDEKİ PAYI

Türk vergi sisteminde ödeme gücünün kavranması bakımından gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler bir arada uygulanmaktadır. Gelir vergisinin genel bütçe vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde son 10 yıllık süreçte %21-22 civarında bir paya sahip olduğu görülmektedir¹².

2014 yılı itibarıyla ise gelir vergisinin genel bütçe vergi gelirleri içindeki payı %22,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1. 2014 Yılı İtibarıyla Gelir Vergisi Tahakkukunun Dağılımı

	Bin TL.	%
TOPLAM GELİR VERGİSİ	109.388.403	100
Beyana Dayanan Gelir Vergisi	8.335.448	7,62
Basit Usulde Gelir Vergisi	634.527	0,58
Gelir Vergisi Tevkifatı	97.814.752	89,41
Gelir Geçici Vergisi	2.603.676	2,38

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_19.xls. htm, Erişim Tarihi: 28.11.2015.

12 Gelir İdaresi Başkanlığı: **2014 Yılı Faaliyet Raporu**, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No: 199, Ankara 2015, s. 146, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2014/2014_Faaliyet_Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 28.11.2015.

Yine Gelir İdaresi Başkanlığı'nın verilerinden hareketle merkezi yönetim gelirleri tahakkuk rakamlarına baktığımızda 2014 yılı itibariyle toplam gelir vergisi tahakkuku 109.386.494TL. olup, tevkif yoluyla alınan gelir vergisi ise 97.814.752 TL.'dir¹³. Dolayısıyla tahakkuk bazında gelir vergisi tevkifatının, toplam gelir vergisi tahakkukuna oranı %89,4 olmaktadır.

Tablo 2'de bazı gelir türlerinde göre 2014 yılı muhtasar beyanname¹⁴ özetleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde ise asgari ücretliler ve diğer ücretler ile ücret sayılan ödemelerden yapılan kesintilerin payının yaklaşık %68 olduğu görülmektedir¹⁵. Bu durum ülkemizde gelir vergisinin asıl ödeyicilerinin ücretliler olduğunu göstermektedir.

Hatta tevkif yoluyla alınan gelir vergisinin gelir türleri itibariyle oransal dağılımından hareketle toplam vergi hasılatı içinde %22,7 payı olan gelir vergisinin bu payının %13-14'lük kısmının ücretlilerden alınan gelir vergisinden oluştuğu ifade edilebilecektir.

Dolayısıyla büyük çoğunluğu dar gelirlilerden oluşan ücretlilerin gelir vergisinin yarından fazlasını öderken, muafık, istisna ve indirimlerle gelir dağılımında adaletin sağlanmasına ilişkin bir adım atılamamış olduğu ifade edilebilecektir¹⁶.

13 http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_19.xls.htm, Erişim Tarihi: 28.11.2015.

14 Muhtasar beyanname tevkif yoluyla kesilen vergilerin beyanı ödenmesine yöneliktir.

15 Gelir İdaresi Başkanlığı: **2014 Yılı Faaliyet Raporu**, s. 139-141.

16 Yücel UYANIK – Elif PÜRSÜNLERLİ ÇAKAR – Murat ATAN – Fatih SARAÇOĞLU: **Gelir Dağılımında Gelişmeler ve Vergi Politikası**, Gazi Kitabevi, Ankara 2015, s. 99.

Tablo 2. Muhtasar Beyanname 2014 Dönemi Bazı Gelir Türlerine Göre Dağılımı (TL)

KOD	AÇIKLAMA	KESİNTİ	(%)
011	Asgari Ücretli (GVK Md. 94/1)	8.673.057.303,15	10,61
012	Diğer Ücretler ile Ücret Sayılan Ödemeler (GVK Md. 94/1)	44.712.517.699,71	54,72
013	Kıdem Tazminatı	5.376.027,37	0,01
014	Huzur Tazminatı	777.223.171,86	0,95
015	İhbar Tazminatı	142.171.559,86	0,17
016	Yeraltı ve Yerüstü Maden İşçileri	6.853.482,50	0,01
021	18. Madde (Telif Kazançları İstisnası) Kapsamına Giren Ödemeler (GVK Md. 94/2-a)	214.892.512,82	0,26
022	Diğer Serbest Meslek Kazancı Ödemeleri (GVK Md. 94/2-b)	1.841.234.736,94	2,25
031	Birden Fazla Takvim Yılına Yaygın İnşaat ve Onarım İşleri Dolayısıyla Yapılan Hakediş Ödemeleri (GVK Md. 94/3)	2.210.514.805,93	2,71
032	Birden Fazla Takvim Yılına Yaygın İnşaat ve Onarım İşleri İle Uğraşan Kurumlara Yapılan Hakediş Ödemeleri (KVK Md. 15/1-a)	475.754.878,99	0,58
061	Tam Mükellef Kurumlar Tarafından, Tam Mükellef Gerçek Kişilere, Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükellefi Olmayanlara ve Gelir Vergisinden Muaf Olanlara Dağıtılan 75 inci Maddenin (1), (2) ve (3) Numaralı Bentlerinde Sayılan Kar Payları (GVK Md. 94/6-b-İ)	2.328.397.652,53	2,85
101	TL Mevduat Hesaplarına Yürütülen Faizler (GVK Geç. Md. 67/4)	6.349.960.666,87	7,77
102	Döviz Tevdiat Hesaplarına Yürütülen Faizler ile Katılım Bankalarına Döviz Katılma Hesaplarına Ödenen Kar Payları (GVK Geç. Md. 67/4)	1.061.612.236,77	1,30
121	Repo Gelirleri (GVK Geç. Md. 67/4)	871.708.328,87	1,07
302	Maaş ücret, gündelik, huzur hakkı, aidat, ihtisas zammı, ikramiye, yemek ve mesken bedeli, harçraha, tazminat ve benzeri her ne adla olursa olsun hizmet karşılığı alınan paralar (avans olarak ödenenler dahil) için verilen makbuzlar ile bu paraların nakden ödenmeyerek kişiler adına açılmış veya açılacak cari hesaplara nakledildiği veya emir ve havalelerine tediye olunduğu takdirde nakli veya tediye temin eden kağıtlar	1.148.196.774,19	1,41

NOT: *Söz konusu rakamlar, asgari ücretlilere ödenen ücretler üzerinden kesilen brüt vergi miktarını göstermektedir. Ancak, asgari ücretlilerin medeni halleri dikkate alınarak, her bir asgari ücretli için 2014 yılı itibarıyla aylık olarak hesaplanan 80,33 TL. ile 136,55TL. arasında **asgari geçim indirimi** tutarı, asgari ücretliye iade edilmektedir. Asgari geçim indirimi müessesesi çerçevesinde iade edilen bu tutarlar, yukarıdaki kesinti tutarlarından indirilmemiştir. Bu nedenle söz konusu rakamlar, asgari ücretlilerden kesilen net vergi tutarlarını göstermemektedir.

Bahsi geçen açıklama, “Diğer Ücretler ile Ücret Sayılan Ödemeler (GVK Md. 94/1)” kapsamında yapılan kesintiler için de aynen geçerlidir.

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı: **2014 Yılı Faaliyet Raporu**, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No: 199, Ankara 2015, s. 139-141, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2014/2014_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 28.11.2015.

Yine muhtasar beyanname özetlerinden birden fazla takvim yılına yaygın inşaat ve onarım işleri dolayısıyla yapılan hakediş ödemeleri (GVK Md. 94/3) ile Birden fazla takvim yılına yaygın inşaat ve onarım işleri ile uğraşan kurumlara yapılan hakediş ödemeleri (KVK Md. 15/1-a) toplamının payının %3,29 olduğu dikkate alındığında ücretlilerin payının yüksekliği daha kolay görülebilmektedir.

Öte yandan yıllık gelir vergisi beyannamesine dahil edilmeyen TL mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden, döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler ile katılım bankalarının döviz katılma hesaplarına ödenen kar paylarından (GVK Geç. Md. 67/4) ve repo gelirlerinden tevkif yoluyla kesilen vergilerin toplam payının da %10,14 olduğu, buna tam mükellef kurumlar tarafından tam mükellef gerçek kişilere, gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olmayanlara ve gelir vergisinden muaf olanlara dağıtılan kar paylarından (GVK md. 94/6-b-i) kesilen gelir vergisi de eklendiğinde %12,99 oranına ulaşıldığı görülmektedir. Bu durum da muhtasar beyanname özetleri itibariyle emek yoluyla elde edilen ücretlerin payı %68 iken, servet ya da sermaye kaynaklı söz konusu gelirlerin 5 katından fazla bir vergi ödemesi yaptıklarına işaret etmektedir.

Ücretlerden alınan gelir vergisi yanında, çalışmamız kapsamında yer almamakla birlikte, ücretlilerin harcamalar üzerinden alınan vergiler içinde de önemli pay sahibi oldukları gerçektir. Harcamalar üzerinden alınan vergiler, gayrişahsi ve objektif nitelikte olup; yönetimi dolaysız vergilere daha kolay ve çok sayıda mal ve hizmet üzerine yayıldığından önemli hasılat sağlayan vergiler olduğundan vergilemenin mali amacı göz önünde bulundurularak tercih edilmektedir. Ancak tüketim vergisi olmaları ve tersine artan oranlı etkiler yaratmalarından dolayı vergilemede adaletsizliğe neden olmaktadır.

Zira gerek düşük gelir grubunda yer alanlar, gerekse yüksek gelir grubunda yer alanlar aynı mal ve hizmetlerden alırlarken aynı vergi oranlarıyla karşılaşmakta, ancak söz konusu mal ve hizmetlere düşük gelir grubundakilerin ödedikleri vergiler bütçeleri içinde önemli bir yer tutarken, yüksek gelir grubundakilerin ödedikleri vergilerin bütçeleri içindeki payı düşük kalmaktadır. Örneğin aynı miktarda temel gıda maddeleri ya da akaryakıt alan farklı gelir grubundaki mükelleflerin tamamı aynı vergileri ödemekle birlikte, gelir düzeyi yükseldikçe bu vergilerin oransal önemi azalmaktadır¹⁷.

Yine düşük gelir grubundakilerin harcamaları içinde önemli yer tutan temel gıda maddeleri gibi ürünlerden vazgeçmeleri mümkün değildir. Zira yaşamın devam ettirilebilmesi bakımından bu mal ve hizmetlerin tüketilmesi bir zorunluluktur. Öte yandan yüksek gelir grubundakilerin tüketim kalıpları arasında yer alabilen lüks denilebilecek mal ve hizmetlerden vazgeçmeleri mümkündür.

17 UYANIK – PÜRSÜNLERLİ ÇAKAR – ATAN – SARAÇOĞLU: a.g.e., 111.

Vergilerin özellikle mali amaçlı olarak uygulanması, talebin fiyat esnekliği 1'den küçük olan mallarda dolaylı vergilerin artırılması sonucunu yaratmaktadır¹⁸. Bu tür malların ise yakın ikamesi olmayan temel tüketim malları veya ücret malları olması ve özellikle düşük gelirli kesimin tüketim kalıpları içinde büyük yer tutması vergi hasılatında artış sağlamakla birlikte; vergilemede ve gelir dağılımında adaletin bozulmasına neden olmakta ve kamu harcamalarının ağırlıklı olarak düşük gelirli kesimler tarafında finanse edilmesi sonucunu doğurmaktadır¹⁹.

3. GELİR VERGİSİ KANUNU'NDA AYIRMA İLKESİNİN UYGULAMA ŞEKİLLERİ

Ayırma ilkesi; teorik olarak, gelir kaynaklarına göre sınıflandırılarak farklı vergi oranları uygulanması, sermaye gelirlerinden ek vergi alınması, emek gelirlerine indirim uygulanması, emek gelirlerine uygulanacak vergi tarifesine sınırlama konulması, mükellefin sosyal durumuna göre (örneğin evli ya da bekar olmasına göre) farklı vergi oranları uygulanması biçiminde karşımıza çıkabilir²⁰.

Günümüz itibariyle Gelir Vergisi Kanunu'nda ayırma ilkesinin uygulama şekilleri ise temelde üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar:

- ❖ Ücretlilerin vergilendirilmesinde farklı vergi tarifesi uygulanması,
- ❖ Asgari geçim indirimini,
- ❖ Ücretlilerin vergilendirilmesinde tevkifatın safi tutar üzerinden yapılması,

biçiminde sıralanmaktadır. Ayrıca ücretlere yönelik istisnalar ve engelli ücretliler için geçerlilik taşıyan engellilik indiriminden de söz edilebilir.

3.1. Ücretlilerin Vergilendirilmesinde Farklı Vergi Tarifesi Uygulanması

Ülkemizde gelir vergisi artan oranlı olarak uygulanmakta olup, vergiye tabi gelirler %15'ten başlayıp %35'e kadar uzanan gelir vergisi tarifesine tabi tutulmaktadır. Gelir vergisi tarifesi aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

18 Ayşegül MUTLU – Mustafa ÇELEN: **Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları**, TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2012-10/532, İstanbul 2012, s. 19.

19 MUTLU – ÇELEN: a.g.e., s. 19.

20 Halil NADAROĞLU: **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1998, s. 322-323; AKDOĞAN: **Kamu Maliyesi**, s. 258-259.

Gelir vergisine tabi gelirler;

12.000 TL'ye kadar	% 15
29.000 TL'nin 12.000 TL'si için 1.800 TL, fazlası	% 20
66.000 TL'nin 29.000 TL'si için 5.200 TL, (ücret gelirlerinde 106.000 TL'nin 29.000 TL'si için 5.200 TL), fazlası	% 27
66.000 TL'den fazlasının 66.000 TL'si için 15.190 TL, (ücret gelirlerinde 106.000 TL'den fazlasının 106.000 TL'si için 25.990 TL), fazlası	% 35

oranında vergilendirilir.

Gelir vergisi tarifesi incelendiğinde yedi gelir unsurundan sadece ücretliler için gelir vergisi tarifesinin 3. ve 4. dilimlerinde farklılaştırmaya gidildiği görülmektedir. Bu durum ayırma ilkesinin uygulama şekillerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Örneğin yıllık 120.000 TL. ücret elde eden bir mükellefin ödeyeceği gelir vergisi 30.890 TL. olurken, diğer gelirlerden 120.000 TL. elde edilmesi halinde ödenecek gelir vergisi 34.090 TL. olmaktadır.

Yine yıllık ücret geliri 96.000 TL. olan bir ücretlinin gelir vergisi 23.290 TL. iken diğer gelir unsurlarından 96.000 TL. elde edilmesi durumunda gelir vergisi 25.690 TL. olmaktadır.

Öte yandan yıllık ücret geliri 60.000 TL. olan bir ücretlinin gelir vergisi 13.570 TL. iken diğer gelir unsurlarından 60.000 TL. elde edilmesi durumunda gelir vergisi yine 13.570 TL. olarak gerçekleşmektedir. Bu tutar ise aylık 5.000 TL.'ye karşılık gelmektedir.

Buradan anlaşılacağı üzere, söz konusu dilimlerde yer alan tutarlar incelendiğinde daha çok, yüksek tutarda gelir elde eden ücretliler açısından bir anlamı olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla ilk bakışta ayırma ilkesinin bir uygulama biçimi olarak görülen ücretler için farklı vergi tarifesi uygulamasının ayırma ilkesi bakımından fonksiyonunun azaldığı ya da özellikle düşük gelirli ücretliler için geçerlilik taşımadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Zira asgari ücret açısından ele alındığında tarifedeki bu farklılık hiçbir anlam ifade etmemektedir. Ancak yukarıda verilen tablo 2 incelendiğinde muhtasar beyanname özetleri itibariyle gelir vergisinin %10,61'inin asgari ücretlilerden kesilen vergilerden oluştuğu görülmektedir.

3.2. Asgari Geçim İndirimi

Ülkemizde ayırma ilkesinin uygulama şekillerinden biri de asgari geçim indirimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Asgari geçim indirimi müessesesi, daha önce uygulanan özel indirim müessesesinin yerine getirilmiş olup, ücretin gerçek usulde vergilendirilmesinde uygulanmaktadır.

GVK'da asgari geçim indirimi adı altında düzenlenmiş olan müessesenin sadece ücretlilere yönelik olması nedeniyle ayırma ilkesinin bir uygulama biçimi olduğu görülmektedir.

Asgari geçim indirimi; ücretin elde edildiği takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgari ücretin yıllık brüt tutarının; mükellefin kendisi için %50'si, çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için %10'u, çocukların her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için %7,5, üçüncü çocuk için %10, diğer çocuklar için %5'idir. Gelirin kısmî döneme ait olması halinde, ay kesirleri tam ay sayılmak suretiyle bu süreye isabet eden indirim tutarları esas alınır. Asgari geçim indirimi, bu şekilde belirlenen tutar ile gelir vergisi tarifesinin birinci gelir dilimine uygulanan oranın çarpılmasıyla bulunan tutarın, hesaplanan vergiden mahsup edilmesi suretiyle uygulanmaktadır. Mahsup edilecek kısmın fazla olması halinde iade yapılmamaktadır.

Asgari geçim indirimi tutarı 2015 yılı için aşağıda tablo 3'te bekar ya da evli olup, çocuk sayısına göre farklı mükellefler için gösterilmiştir. Buna göre bekar bir mükellef için 90,11 TL. iken, evli ancak eşi çalışmayan bir mükellef için 108,14 TL. evli, eşi çalışmayan 3 çocuklu bir mükellef için ise 153,19 TL. olmaktadır. Öte yandan Evli ancak eşi çalışan bir mükellef için 90,11 TL. iken, evli, eşi çalışan 3 çocuklu bir mükellef için 135,17 TL. olmaktadır.

Asgari geçim indirimi olarak yukarıda açıklanan şekilde bulunan tutarların da gerçeklerden uzak olduğu görülmektedir. Kasım 2015 itibariyle dört kişilik ailenin açlık sınırı 1.391 TL.yoksulluk sınırı 4.530 TL. olarak hesaplanmış olup²¹; asgari geçim indirimi tutarı bu tutarlardan çok düşük düzeylerde olması nedeniyle anlamını kaybetmektedir.

Asgari geçim indirimi olarak hesaplanan tutar bekar bir mükellef için açlık sınırının %6,5'ine karşılık gelirken; evli, eşi çalışmayan 4 çocuklu bir mükellef için %11'ine; evli, eşi çalışan 4 çocuklu bir mükellef için %10,3'üne karşılık gelmektedir.

Yoksulluk sınırı ile karşılaştırıldığında ise asgari geçim indirimi olarak hesaplanan tutarın bekar bir mükellef için yoksulluk sınırının %2'sine; evli, eşi çalışmayan 4 çocuklu bir mükellef için %3,4'üne; evli, eşi çalışan 4 çocuklu bir mükellef için %3,2'sine karşılık geldiği görülmektedir. Dolayısıyla asgari geçim indirimi yoluyla ücretliler açısından özde bir koruma ya da avantaj sağlandığını ifade etmek olanağı bulunmamaktadır.

21 <http://www.turkis.org.tr/KASIM-2015-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d878>, Erişim Tarihi: 28.11.2015.

Tablo 3. Asgari Geçim İndirimi Tutarı, Açlık ve Yoksulluk Sınırına Oram

MEDENİ DURUM	ASGARİ GEÇİM İNDİRİMİ TUTARI (AYLIK – TL.)	AÇLIK SINIRINA (1.391 TL.) ORANI (%)	YOKSULLUK SINIRINA ORANI (%)
Bekar (çocuk sayısı 0)	90,11	6,5	2
Evli (eş çalışmıyor, çocuk sayısı 0)	108,14	7,8	2,3
Evli (eş çalışmıyor, çocuk sayısı 1)	121,65	8,8	2,7
Evli (eş çalışmıyor, çocuk sayısı 2)	135,17	9,8	3
Evli (eş çalışmıyor, çocuk sayısı 3)	153,19	11	3,4
Evli (eş çalışmıyor, çocuk sayısı 4) (Tavan)	153,19	11	3,4
Evli (eş çalışıyor, çocuk sayısı 0)	90,11	6,5	2
Evli (eş çalışıyor, çocuk sayısı 1)	103,63	7,4	2,3
Evli (eş çalışıyor, çocuk sayısı 2)	117,15	8,4	2,6
Evli (eş çalışıyor, çocuk sayısı 3)	135,17	9,8	3
Evli (eş çalışıyor, çocuk sayısı 4)	144,18	10,3	3,2
Evli (eş çalışıyor, çocuk sayısı 5)	153,19	11	3,4

Kaynak: Tarafımızca düzenlenmiştir.

Öte yandan asgari geçim indirimi müessesesi ücretliler açısından küçük bir avantaj sağlamla birlikte, medeni durumu ve çocuk sayısı aynı olan ücretlilerin tamamı için aynı miktarda bir indirim sağlamaktadır. Yani gelir durumundaki değişime orantılı bir indirimden söz etmek olanağı bulunmamaktadır.

Asgari geçim indirimi açısından bir başka sorun ise özel sektörde daha çok net ücret üzerinden anlaşma yapıldığından zaten asgari geçim indiriminin ayrıca ücretlilere yansıtılması beklenmemektedir.

Son olarak özel indirimin yerine getirilen asgari geçim indirimi, özel geçim indiriminde olduğu gibi bir otokontrol mekanizması işlevine sahip değildir. Özel indirim müessesesi ücretlileri alışverişlerde belge alımına yönlendirmekte, bu durum ise satıcıların belge vermesine neden olmaktadır. Böylece gerek gelir ya da kurumlar vergisi açısından gerekse katma değer vergisi açısından bir otokontrol sağlamaktaydı. Oysa asgari geçim indirimi müessesesinin bu anlamda bir fonksiyonu bulunmamaktadır.

3.3. Ücretlilerin Vergilendirilmesinde Tevkifatın Safi Tutar Üzerinden Yapılması

GVK'nın vergi tevkifatına dair 94. maddesine göre ücretlerde ücretin safi tutarı üzerinden ve gelir vergisi tarifesindeki oranlar çerçevesinde tevkifat yapılmaktadır. Diğer gelir unsurlarında gayrisafi tutar üzerinden tevkifat yapılmakta olup, kesilen vergi safi tutara oranlandığında yüksek oranlarla karşılaşılabilmektedir. Oysa ücretlerde doğrudan safi tutar üzerinden tevkifat yapılması avantaj sağlamaktadır.

SONUÇ

Vergilemede adaletin sağlanması her şeyden önce vergi ödeme gücünün kavranmasına ve vergileme ilkelerine uygun bir vergileme yapılmasına bağlıdır. Vergi ödeme gücünün kavranmasında ise vergi tarifeleri, en az geçim indirimi, ayırma ilkesi, muafık ve istisnalardan yararlanılmaktadır.

Gelir vergisine tabi gelir unsurları incelendiğinde özellikle pür emek gelirleri olan ücretlerin vergileme açısından korunması vergi ödeme gücünün kavranması bakımından önem taşımaktadır. Vergileme açısından emek gelirlerinin korunması ayırma ilkesinin etkin biçimde uygulanmasıyla mümkün olacaktır.

Ülkemizde gelir vergisi mevzuatında da ayırma ilkesinin çeşitli şekillerde uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu açıdan farklı vergi tarifesi uygulaması, asgari geçim indirimi ve ücretin safi tutarı üzerinden tevkifat yapılması söz konusu olmaktadır.

Ancak tüm bu düzenlemeler incelendiğinde ayırma ilkesinin etkin bir şekilde uygulanamadığı ve ücretlerin vergi açısından korunmadığı görülmektedir. Zira tüm bu düzenlemelere rağmen gelir vergisinin yaklaşık üçte ikisi ücretliler tarafından ödenmektedir.

Vergilemede mali amacın ön planda olması ayırma ilkesinin etkin biçimde uygulanmasını engellemektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, vergilemenin mali olmayan amaçları da bulunmaktadır ve vergilemede adalet ilkesi de vergi ödeme gücünün doğru biçimde kavranmasına bağlıdır.

Bu bakımdan ayırma ilkesi etkinleştirilmek isteniyorsa ücretliler açısından gerçekçi bir farklı vergi tarifesi düzenlemelidir. Daha düşük tutarlarda ücret elde eden mükellefler için anlamı olan ve ücretlilerin vergi yükünü azaltan bir farklılık yaratılmalıdır.

Öte yandan asgari geçim indirimi açısından da Gelir Vergisi Kanunu'nun 32. Maddesinde Bakanlar Kurulu'na verilmiş olan yetkinin kullanılması yoluna gidilebilecektir. Zira söz konusu maddede Bakanlar Kurulu, indirim konusu yapılacak toplam tutarın asgari ücretin yıllık brüt tutarını aşmaması şartıyla asgari geçim indirimi oranlarını arttırmaya veya kanunî

oranına kadar indirmeye yetkili kılınmıştır. Bu yetkinin kullanılması ücretin asgari ücret tutarına kadar olan kısmının vergi dışı tutulmasına imkan sağlayacaktır.

Öte yandan ücretliler için kanunda yer verilen istisnaların gözden geçirilmesi yoluna da gidilebilecektir. Zira örneğin kar paylarında %50 oranında bir istisna tanınmışken, ücretliler açısından da istisnalar daha işlevsel hale getirilebilecektir.

Ayrıca ücretlilere yıllık gelir vergisi beyannamesi verme hakkı tanınması da bir öneri olarak sunulabilecek olmakla birlikte, ücretli sayısı dikate alındığında kırtasiyecilik, idarenin iş yükü ve tahsil giderleri bakımından mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Abdurrahman: **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım**, AİTİA Maliye Fakültesi Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları, No: 137/1-9, Ogun Kardeşler Matbaacılık Sanayii, Ankara 1990.

AKDOĞAN, Abdurrahman: **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, Ankara 2014.

ERDEM, Metin – ŞENYÜZ, Doğan – TATLIOĞLU, İsmail: **Kamu Maliyesi**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2013.

Gelir İdaresi Başkanlığı: **2014 Yılı Faaliyet Raporu**, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No: 199, Ankara 2015,

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_19.xls.htm, Erişim Tarihi: 28.11.2015.

http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2014/2014_Faaliyet_Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 28.11.2015.

<http://www.turkis.org.tr/KASIM-2015-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d878>, Erişim Tarihi: 28.11.2015.

KARAKAŞ, Banu – ERİKLİ, Süheyla: “Asgari Ücretle Çalışan Yoksullar: Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması”, **15. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi**, Türk-İş Yayını, Ankara 2014.

MUTLU, Ayşegül – ÇELEN, Mustafa: **Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları**, TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2012-10/532, İstanbul 2012.

NADAROĞLU, Halil: **Kamu Maliyesi** Teorisi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 1998.

SARAÇOĞLU, Fatih: **Gelir Unsurlarından Ücretler ve Menkul Sermaye İratlarının Ayırma İlkesi Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

ŞEN, Hüseyin – SAĞBAŞ, İsa: **Vergi Teorisi ve Politikası**, Kalkan Offset, Ankara 2015.

TUNCER, Selahattin: **Kamu Maliyesi**, Eskişehir İTİA Yayınları No: 41, Yalkın Ofset Matbaası, İstanbul 1972.

UYANIK, Yücel – PÜRSÜNLERLİ ÇAKAR, Elif – ATAN, Murat – SARAÇOĞLU, Fatih: **Gelir Dağılımında Gelişmeler ve Vergi Politikası**, Gazi Kitabevi, Ankara 2015.